

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه ادبیات و زبان فارسی

بررسی رویکرد عاشقانه ، هستی شناسانه
با لایه هایی از طنز در اشعار شمس لنگرودی

از

سکینه شعبانی

استاد راهنما

دکتر عباس خائفی

استاد مشاور

دکتر علی تسلیمی

اسفند ماه ۱۳۹۲

تقدیم بہ:

شمس لنگرودی

باساس و قدردانی از استاد اہنما «دکتر خانفی» کرامی

استاد مشاور «دکتر تسلیمی» کرامی

و ہم چنین از داوران محترم و سایر اساتید بزرگوار

و از آقای «فیض اللہ شریفی» شاعر و نویسنده ارجمند

و نیز از «شمس لنگرودی» کرامی

فهرست مطالب

ز	چکیده فارسی
ژ	چکیده انگلیسی
۱	فصل اول مقدمه ، کلیات وزندگی نامه
۲	۱-۱ بیان مسئله
۵	۱-۲ پرسش های تحقیق
۵	۱-۳ فرضیه های تحقیق
۶	۱-۴ اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۱-۵ مروری بر تحقیقات انجام گرفته
۸	۱-۶ اهداف پژوهش
۸	۱-۷ روش پژوهش
۹	۱-۸ زندگی نامه
۹	۱-۸-۱ شرح حال
۱۲	۱-۸-۱-۲-شرح آثار
۱۵	۱-۹ سالشمار
۲۲	فصل دوم : مبانی نظری تحقیق
۲۳	۲-۱) بخش اول: ادبیات غنایی
۲۳	۲-۱-۱) واژه غنا
۲۴	۲-۱-۲) شعر غنایی

۲۵	۲-۱-۳) منشا شعر غنایی و عوامل پیدایی شعر غنایی
۲۷	۲-۱-۴) جایگاه ادبیات غنایی
۲۸	۲-۱-۵) زمینه‌های فردی و اجتماعی شعر غنایی
۲۹	۲-۱-۶) درون مایه شعر غنایی
۲۹	۲-۱-۶-۱) تغزل و عاشقانه سرایی
۳۱	۲-۱-۷) رابطه رمانتیسم و ادبیات غنایی
۳۴	۲-۲) بخش دوم: اندیشه‌های فلسفی و هستی‌شناسی
۳۶	۲-۲-۱) تاریخچه هستی‌شناسی
۳۷	۲-۲-۲) هستی‌شناسی در شعر
۳۷	۲-۲-۳) نگاه هستی‌شناسی مدرن و پست مدرن
۳۸	۲-۲-۴) رابطه شعر و فلسفه
۴۰	۲-۲-۵) بن مایه‌های هستی‌شناسی
۴۱	۲-۳) بخش سوم: طنز
۴۱	۲-۳-۱) واژه طنز
۴۲	۲-۳-۲) تعریف ادبی طنز
۴۳	۲-۳-۳) اهمیت طنز
۴۵	۲-۳-۴) تاریخچه طنز
۴۵	۲-۳-۵) شیوه حضور طنز در متن
۴۶	۲-۳-۶) شیوه‌ها و شگردهای طنز
۴۷	۲-۳-۷) عوامل ایجاد طنز

۴۷	۲-۳-۸) طنز از لحاظ موضوع، نحوه بیان و لحن
۴۸	۲-۳-۹) طنز تلخ یا گروتسک
۴۸	۲-۳-۱۰) گروتسک در ادبیات
۵۱	فصل سوم: نگاهی به شعر دوره اول و دوم شمس لنگرودی در دهه پنجاه و شصت
۵۲	۳-۱) ادبیات متعهد و اعتراضی و شعرایران در دهه پنجاه
۵۵	۳-۱-۱) شعر دوره اول در دهه ۵۰: دفتر «رفتار تشنگی»
۵۶	۳-۱-۱-۱) بینش سیاسی - اجتماعی
۵۷	۳-۱-۱-۲) بینش فلسفی
۶۰	۳-۱-۱-۳) عاطفه فردی
۶۱	۳-۱-۱-۴) سبک شعری
۶۲	۳-۱-۱-۵) ویژگی‌های زبانی
۶۳	۳-۲) شعر دوره‌ی دوم، دهه شصت
۶۴	۳-۲-۱) دفتر «درمهبابی دنیا»
۶۵	۳-۲-۱-۱) بینش سیاسی - اجتماعی
۷۰	۳-۲-۱-۲) بینش فردی و فلسفی
۷۰	۳-۲-۱-۳) سبک شعری
۷۱	۳-۲-۱-۴) ویژگی‌های زبانی
۷۳	۳-۲-۲) دفتر «خاکستر و بانو»
۷۳	۳-۲-۲-۱) بینش عاطفی فردی و اجتماعی در ساختار روایت داستان گونه شعر
۷۶	۳-۲-۲-۲) بینش فلسفی

۷۷	۳-۲-۲-۳ سبک شعری
۷۸	۳-۲-۲-۴ اشعار دیگر دفتر «خاکستر و بانو»
۸۰	۳-۲-۳ دفتر «جشن ناپیدا»
۸۰	۳-۲-۳-۱ حضور طبیعت
۸۱	۳-۲-۳-۲ عشق و عاطفه شخصی
۸۲	۳-۲-۳-۳ بیان عاطفی اندیشه‌های اجتماعی - فلسفی
۸۳	۳-۲-۳-۴ ویژگی‌های زبانی
۸۵	۳-۲-۴ دفتر «قصیده لبخند چاک چاک»
۸۶	۳-۲-۴-۱ بینش فلسفی
۸۷	۳-۲-۴-۲ بینش اجتماعی و تلفیق آن با نگاه فلسفی
۹۱	۳-۲-۴-۳ سبک شعری
۹۱	۳-۲-۴-۴ بینش کافکایی
۹۴	۳-۲-۵ دفتر «چتر سوراخ»
۹۴	۳-۲-۵-۱ تلفیق نگاه فردی - اجتماعی - فلسفی
۹۷	۳-۲-۶ دفتر «اشعاری برای تو که هرگز نخواهی شنید»
۹۷	۳-۲-۶-۱ بینش عاطفی فردی
۹۸	۳-۲-۶-۲ بینش فلسفی
۹۹	فصل چهارم : نگاهی به شعر دوره سوم تا به اکنون
۱۰۰	۴-۱ شعردهه هفتاد و شعر شمس در دهه هفتاد
۱۰۱	۴-۱-۱ «نت‌هایی برای بلبل چوبی»

۱۰۵	دهه هشتاد ودفترهای شعری (۴-۲)
۱۰۵	«پنجاه و سه ترانه عاشقانه» (۴-۲-۱)
۱۰۸	«باغبان جهنم» (۴-۲-۲)
۱۰۹	«ملاح خیابان‌ها» (۴-۲-۳)
۱۱۲	«لب خوانی‌های قزل آلالی من» (۴-۲-۴)
۱۱۴	«رسم کردن دست‌های تو» (۴-۲-۵)
۱۱۵	«می میرم به جرم آنکه هنوز زنده بودم» (۴-۲-۶)
۱۱۶	دفترهای دهه نود (۴-۳)
۱۱۶	«شب نقاب عمومی است» (۱-۴-۳)
۱۱۷	«آواز فرشته‌های بی‌بال» (۴-۳-۲)
۱۱۸	«تعادل روز بر انگشتم» (۴-۳-۳)
۱۱۹	«و عجیب که شمس ام می‌خوانند» (۴-۳-۴)
۱۲۱	فصل پنجم : رویکرد عاشقانه ، هستی شناسانه با لایه های از طنز در شعر شمس لنگرودی
۱۲۲	(۵-۱) بخش اول عاشقانه ها و ماهیت آن در شعرشاعر
۱۲۸	(۱-۵-۱) توصیف جهان درونی شاعر
۱۲۸	(۲-۵-۱) هویت شاعر
۱۲۹	(۳-۵-۱) وحدت و یگانگی با مخاطب درونی شعر
۱۳۰	(۴-۵-۱) تصویر سازی مخاطب درونی شعر
۱۳۰	(۱-۴-۵-۱)مخاطب درونی آرمانی
۱۳۱	(۲-۴-۵-۱) مخاطب درونی با تلفیق ذهنیت و عینیت

- ۱۳۲ ۳-۴-۵-۱ مخاطب درونی ملموس تر و امروزی تر
- ۱۳۲ ۵-۱-۵ وجه تقابل گونه مخاطب درونی شعر
- ۱۳۴ ۶-۵-۱ استفاده از اسطوره‌ها در عاشقانه‌ها
- ۱۳۴ ۷-۵-۱ حرکت از ذهنیت به سوی عینیت
- ۱۳۵ ۸-۵-۱ حضور و غیاب مخاطب درونی شعر
- ۱۳۷ ۹-۵-۱ تلفیق مفاهیم عاشقانه با زیر ساخت اندیشه
- ۱۳۷ ۱۰-۵-۱ تکثر مخاطب درونی شعر
- ۱۳۸ ۱۱-۵-۱ تلفیق مفاهیم عاشقانه با مفاهیم دیگر
- ۱۳۸ ۵-۱-۱۲ مونولوگ‌های شاعر
- ۱۳۹ ۱۳-۵-۱ تلفیق نگاه عاشقانه با نمودهای هستی
- ۱۴۰ ۱۴-۵-۱ هویت مخاطب درونی شعر
- ۱۴۰ ۱۵-۵-۱ تلفیق عشق و اشراق
- ۱۴۱ ۱۶-۵-۱ تقابل چهره راوی و مخاطب شعر
- ۱۴۱ ۱۷-۵-۱ تلفیق رمانس با سوررئال در عاشقانه‌ها
- ۱۴۲ ۲-۱-۵ ذهنیت غنایی جمعی - انسانی
- ۱۴۲ ۱-۲-۱-۵ تقدیمی‌ها
- ۱۴۳ ۲-۲-۱-۵ سوگ سروده‌ها
- ۱۴۳ ۳-۲-۱-۵ نوستالژی
- ۱۴۳ ۴-۲-۱-۵ شعر غنایی اجتماعی
- ۱۴۴ ۵-۲-۱-۵ ذهنیت عاطفی نسبت به هستی
- ۱۴۴ ۵-۱-۳ مولفه‌های رمانس در عاشقانه‌ها

- ۱۴۵ (۵-۱-۳-۱) بیان جهان درونی
- ۱۴۶ (۵-۱-۳-۲) طبیعت
- ۱۴۶ (۵-۱-۳-۳) تخیل
- ۱۴۷ (۵-۱-۳-۴) کشف و شهود
- ۱۴۷ (۵-۱-۴) زبان و کلید واژه‌های عاشقانه‌ها
- ۱۴۸ (۵-۱-۵) تصویری سازی در عاشقانه‌ها
- ۱۴۸ (۵-۲) بخش دوم هستی‌شناختی در اشعار
- ۱۵۳ (۵-۲-۱) زندگی و هستی
- ۱۵۳ (۵-۲-۱-۱) بازتاب وجوه مثبت و منفی زندگی
- ۱۵۴ (۵-۲-۲) مرگ
- ۱۵۵ (۵-۲-۲-۱) مرگ اندیشی برون‌گرایانه و درون‌گرایانه
- ۱۵۵ (۵-۲-۲-۲) مرگ اندیشی فلسفی
- ۱۵۶ (۵-۲-۲-۳) مرگ آگاهی
- ۱۵۹ (۵-۲-۳) اندیشه زمان
- ۱۶۰ (۵-۲-۳-۱) ماهیت زمان در عاشقانه‌ها
- ۱۶۱ (۵-۲-۳-۲) ماهیت زمان در نگاه دیگر
- ۱۶۱ (۵-۲-۴) تنهایی
- ۱۶۲ (۵-۲-۴-۱) تنهایی آگاهانه
- ۱۶۳ (۵-۲-۴-۲) تنهایی در معنای دیگر
- ۱۶۳ (۵-۲-۵) بن بست اندیشی یا سرنوشت پذیری

۱۶۴	هستی‌شناختی جهان بیرونی (۵-۲-۶)
۱۶۵	نگریستن در پدیده‌ها (۵-۲-۶-۱)
۱۶۶	جان بخشی به پدیده‌ها (۵-۲-۶-۲)
۱۶۷	تعریف پدیده‌های هستی (۵-۲-۶-۳)
۱۶۸	بخش سوم طنز (۵-۳)
۱۷۲	طنز درونی یا فردی (۵-۳-۱)
۱۷۲	عاشقانه طنزآمیز (۵-۳-۱-۱)
۱۷۳	طنز فلسفی و هستی‌شناختی (۵-۳-۱-۲)
۱۷۶	طنز بیرونی (۵-۳-۲)
۱۷۸	طنز اخلاقی (۵-۳-۲-۱)
۱۷۸	طنز اجتماعی (۵-۳-۲-۲)
۱۸۰	طنز پنهان (۵-۳-۳)
۱۸۰	طنز آشکار (۵-۳-۴)
۱۸۲	نتیجه‌گیری

توضیحات :

به جهت اینکه درباره شعر شمس لنگرودی کمتر در کتاب ها پرداخته شده است، لذا به بسیاری از مقاله های نوشته شده در نشریات و وبلاگ شمس لنگرودی، استناد شده است .

به جهت اینکه لیست منابع به صورت تفکیک شده (کتاب، مقاله، روزنامه، سایت ها، وبلاگ شمس لنگرودی) آمده است و سالشمار بسیاری از منابع در گفت و گو و مقاله و ... مشترک است بنابراین برای مشخص نمودن بعضی از منابع در ارجاع درون متنی بعد از نام نویسنده علامت اختصاری آمده است .

علائم اختصاری در ارجاع متن :

برای نشان دادن سایت ، حرف (س) به صورت اختصاری بعد از نام نویسنده آمده است .

برای نشان دادن مقاله و گفت و گو ها در وبلاگ شمسی لنگرودی علامت (و .ش) یعنی وبلاگ شمس ذکر شده است .

بررسی رویکرد عاشقانه، هستی‌شناسانه با لایه‌هایی از طنز در اشعار شمس لنگرودی
سکینه شعبانی

هر متن ترکیبی از ذهنیت، نگرش، باورها، احساسات فردی و جمعی نویسنده را در خود پدیدار می‌سازد. شکل کلام، گزینش واژه‌ها، محتوای اثر و به طور کلی ذهنیت هستی‌شناختی شاعر یا نویسنده می‌تواند بیانگر یک اندیشه سیاسی-اجتماعی، فلسفی و گاه ایدئولوژیک باشد و یا متأثر از این مفاهیم و حتی فارغ از جریان‌های تعهدگرایانه نسبت به اجتماع باشد. شاید بتوان گفت با نگاهی به دوره شعری اغلب شاعران، با توجه به وضعیت اجتماعی، چرخش و تغییری بارز و گاه پنهان در اندیشه و نگاه آن‌ها یافت خواهد شد. اندیشه و نگاه شمس لنگرودی (شاعر معاصر، ۱۳۲۹) مانند بسیاری از شاعران با توجه به گذر زمان دچار تحول و دگرگونی عظیمی شده است. این نگاه دگرگون شده‌ی شاعر نسبت به هستی، انسان، اجتماع از آغاز تا به امروز کاملاً مشهود است. در مجموعه اشعار ابتدا شاهد به تصویر کشیدن جهان پریشان و ستیز با آن و در نهایت با پرسشگری مدام و جستجوی درک دیگری از وجود و هستی با رویکردهای سه‌گانه، عشق، هستی‌شناختی و لایه‌های طنز قرار خواهیم گرفت. در این پژوهش سعی شده است با نگاهی بر سیر تکاملی نگرش شاعر، فاصله‌ی رسیدن از شعر سیاسی-اجتماعی به شعر اجتماعی-فلسفی، سپس به شعر تغزلی و بیان تجربه‌های عاطفی فردی و چگونگی کیفیت آن، در کنار نگاه هستی‌شناسانه‌ی تازه‌تر و تغییر شیوه‌ی سخن با عنصر طنز پرداخته شود.

کلید واژه‌ها: عشق، هستی‌شناختی، طنز، درون‌مایه‌های شعری، شمس لنگرودی

فصل اول

کلیات

شعر معاصر ایران دچار تحولاتی عمیق و بنیادین در ساختار و محتوا شده است. نگاه شاعران معاصر در گذر زمان به هستی، اجتماع، مسائل فردی و جمعی دچار تحول گردیده است. لحن هر شاعر، در هر دوره‌ای، نظام فکری او را بازتاب می‌دهد. هر واژه و تصویر، بازتاب یک نگاه و تفکر است و هر متن به ناگزیر روایتی از یک «من» است (کوشان، ۱۳۸۷: ۶۷). این روایت از من، گاه من جمعی و گاه من فردی شاعر را در بر دارد. بنابراین، هر اثر فضا و لحن‌های متفاوت را آشکار می‌نماید. در حقیقت، شاعران راوی جهان بیرونی و جهان درونی خود هستند که گاه از رویکرد برون‌گرایانه به رویکرد درون‌گرایانه می‌رسند و بالعکس.

«جهان یک شاعر، جهان یکدست و یکپارچه‌ای نیست که یک حرف یا ایده از ابتدا تا انتهای زندگی شعری او را رقم بزند. هر شاعر به تناسب موقعیت‌هایی که در آن قرار می‌گیرد شعر می‌سراید. به عبارت دیگر، این اندیشه و نگاه هستی‌شناسانه‌ی شاعر است که به شعر او شکل و هویت می‌دهد و از آنجا که این اندیشه و نگاه امری ثابت و لایتغیر نیست، بنابراین شعر شاعر نیز مراحل مختلفی را طی می‌کند. او گاه از جهان مطلوب می‌گوید و گاه از جهان تباه شده، گاه از شکست می‌گوید و گاه از پیروزی، گاه به درون انسان می‌رود و گاه به بیرون او توجه می‌کند» (اکبریانی، ۱۳۸۴: ۱۳۵).

شمس لنگرودی، شاعر معاصر با چند شعر سنتی کارش را آغاز نمود، اما برای ورود به جهان شعر، سبک سنتی را رها کرد و به شعر نو، روی آورد. شعرش از آغاز به جهت فضای ملتهب سیاسی اجتماعی جامعه و نگاه آرمان خواهانه و ایده آلیستی با زبان اعتراضی و لحن جدی همراه شد. شعرش روایت ستیز و کشمکش انسان مدرن برای تغییر جهان بود، اما به تدریج با تغییر فضای اجتماعی، هم چنین تاملات جدید شاعر، دگرگونی چشمگیر و محسوسی یافت. تحول شکل گرفته در مضمون و محتوا، فرم شعر، لحن و زبان اتفاق افتاده است. لذا اندیشه شعری که حول مسائل سیاسی- اجتماعی در گردش بود و عاطفه جمعی او را در برداشت با ذهنیت تغزلی تازه‌ای روبه رو شد.

با تغییر جهان و ورود اندیشه‌های تازه، ضرورت تغییر نگرش در شعر معاصر ایجاد شد. در واقع جهان از نگره مدرنیستی خود فاصله گرفت و نگره پست مدرنیستی را تجربه نمود (عزیزی، ۱۳۸۷: ۱۴۰). لذا ماهیت شعر از وجه و کارکرد سیاسی- اجتماعی به بازگویی تجربه‌های فردی رسید و نگاه اجتماعی به گونه‌ای دیگر در شعر وارد شد. در شعر شمس لنگرودی این بازنگری و گذر از روایت‌های کلان و زبان خطابی به سمت جزئی‌نگری و لحن طنزگونه اتفاق افتاد. تحول شعر او نشان دهنده‌ی بخشی از تحولات شعر فارسی از دهه ۵۰ تا دهه ۷۰ است (معمار، ۱۳۸۹: ۳۱۷-۳۱۹).

چرخش فکری و زیبایی‌شناختی شمس لنگرودی، جهان‌نگری متفاوتی را در شعر به نمایش می‌گذارد. به واسطه‌ی این تغییر و با نگاهی به مجموعه‌ی اشعار می‌توان دو فضا و دو لحن متفاوت را مشاهده نمود: فضایی تاریک، پر التهاب و بی‌قرار با لحن تلخ، جدی و ابهام آلود که بیشتر نگاه سیاسی-اجتماعی شاعر را نشان می‌دهد و روایت آرمان خواهانه‌ی اعتراضی او از اجتماع را در بر دارد و دیگری، فضایی روشن با آرامشی نسبی و لحن صمیمی‌تر و شفاف‌تر که بیشتر با نگاه عاشقانه، هستی‌شناسانه‌ی جدید و طنز همراه است. شعر شمس لنگرودی در سه دوره مشخص، متأثر از زیبایی‌شناسی متفاوتی است. متن اشعارش از ساختار سیاسی-اجتماعی به رویکردهای دیگری گسترش یافته است. در واقع با کم رنگ شدن جهان آرمانی شاعر و فاصله گرفتن از نگاه کلی‌گرایانه و زبان تلخ، شناخت و تجربه‌های ذهنی و عینی شاعر از نظر محتوایی و زبانی در رویکردهای سه‌گانه‌ی عشق، هستی‌شناختی و طنز قرار می‌گیرد. رویکردهای جدید در شعر منجر به سهل و ساده گرفتن جهان و پذیرش آن با همه‌ی خوبی‌ها و بدی‌هایش، شاعر را از نگرش و بینش گذشته‌اش تا حد زیادی دور نموده و نسبت به باورها و معیارهای پیشین به بازنگری رسانده است. در واقع می‌توان سروده‌های او را در مراحل سه‌گانه شعر رمانتیک، اجتماعی-سیاسی - سمبولیستی و سوررئالیستی مورد بررسی قرار داد (شریفی، ۱۳۹۲ الف: ۲۱).

به طور کلی، می‌توان شعر شمس لنگرودی را به صورت زیر مشخص نمود:

دهه ۵۰ کتاب «رفتار تشنگی» که تحت تاثیر زبان و نگاه احمد شاملو و متأثر از زیبایی‌شناسی شعری شاملو است. این مجموعه تلفیقی از نگاه تغزلی و سیاسی-اجتماعی شاعر را در بر دارد.

دهه ۶۰ با رها شدن از نگاه شاملویی و با تأمل بر شعر شاعران جهان از جمله «عبدالوهاب عبدالبیاتی»، «ناظم حکمت»، «فدریکو گارسیا لورکا»، «امه سزر» مجموعه‌های «در مهتابی دنیا»، «خاکستر و بانو»، «جشن ناپیدا»، «قصیده لبخند چاک چاک» را به همراه دو مجموعه «اشعاری برای تو که هرگز نخواهی شنید»، «چتر سوراخ» با مضامین سیاسی-اجتماعی و فلسفی با لحن خطابی و اعتراضی منتشر نمود. هر مجموعه از دفترهای شعری این دوره ویژگی‌هایی دارد که قابل تأمل و بررسی است. به عنوان مثال رگه‌هایی از اندیشه‌های چپ در دفتر «در مهتابی دنیا»، داستان وارگی دفتر «خاکستر و بانو» با زبان سوررئالیستی و رمانس که تصویری از وضعیت اجتماعی جامعه ارائه می‌دهد و هم چنین حضور آرام و پنهان طبیعت و عشق در دفتر «جشن ناپیدا» و تلطیف زبان، روایت‌های فردی، نگاه سوررئالیستی و تلفیق سوررئال با تصویر انسان سیاسی در مجموعه «قصیده لبخند چاک چاک» و مرثیه‌سرایی با ویژگی شاعرانگی در دو دفتر بعدی. در تمامی این دفترها لحن عاطفی و غنایی شاعر، بیشتر با نگاه اجتماعی همراه است. عاشقانه‌های فردی کمتر در آن‌ها دیده می‌شود.

دهه ۷۰ با مجموعه‌ی «نت‌هایی برای بلبل چوبی» که در واقع مرحله گذار شاعر به دوره‌های بعدی می‌باشد و آغاز دگرگونی‌های فکری و زیبایی‌شناختی. شاعر به بازبینی مفاهیم و ارزش‌های زندگی رسیده است.

دهه ۸۰ تا به اکنون با کتاب های «پنجاه و سه ترانه عاشقانه»، «باغبان جهنم»، «ملاح خیابان‌ها»، «رسم کردن دست‌های تو»، «می‌میرم به جرم آنکه هنوز زنده بودم»، «لب خوانی‌های قزل آلالی من»، «شب نقاب عمومی است»، «و عجیب که شمس‌ام می‌خوانند»، «تعادل روز بر انگشتانم»، «آواز فرشته‌های بی‌بال» رویکرد سه‌گانه عشق، هستی‌شناختی و لایه‌های طنز جایگزین رویکردهای سیاسی-اجتماعی می‌شود. البته تمامی نگاه تازه شاعر، همچنان با مسئله اجتماعی در لایه‌های شعر پیوند دارد. در این دوره لحن عاشقانه چه به صورت فردی و شخصی و چه به صورت جمعی و انسانی گسترده‌تر است. اشعاری که فردیت در آن نمود بیشتری دارد و تجربه‌های درونی شاعر را آشکار می‌کند. زبان شعری این دوره ساده‌تر و روشن‌تر از پیش شده است و شاهد کوتاه شدن شعر و روآوردن به ایجاز می‌باشیم.

درحقیقت، عاشقانه‌ها بخش گسترده‌ای از شعر دهه ۷۰ به بعد را شکل داده است. نگاهی ملایم‌تر و لطیف‌تر به واسطه‌ی رویکرد عاشقانگی که شاعر را به شناخت جدید از زندگی رسانده و عامل هماهنگی و سازگاری با جهان هستی شده است. شاعر سعی دارد احساس و اندیشه‌ی عمیق هستی‌شناختی نوین خود را با وجوه مختلف رمانس مدرن، روایت کند و در لایه‌های شعر، گاه از طنزی نهفته برای بیان مفاهیم بهره می‌برد. «شمس لنگرودی به گونه بالنده‌ای از تجربه‌های سیاسی و اجتماعی، به آهستگی به سمت نگاه‌های درونی‌تر و عاشقانه‌تر پیچید و با طنزی آشکار و نهان، به خود زندگی پرداخت. بی‌شک اندیشه شاعرانگی مدرن از یک جهت و تجربه‌های زبانی ساده، نرم و گاه رمانتیک از جهت دیگر، وی را به شاعری کنشگر و صاحب رفتاری شاعرانه رسانده است» (معتقدی، و.ش، ۱۳۸۷).

در این پایان نامه سعی بر این است که با نگاهی به دوره سه‌گانه‌ی تقسیم بندی اشعار، لحن و نگاه متفاوت شاعر در دوره‌های مختلف از لحاظ مضمون و محتوا، تفکر و جهان بینی به روش توصیفی و تحلیلی مورد بررسی قرار گیرد تا تغییر بافت، فضا و ساختار شعر، مسیر تکوین و رشد جهان اندیشه‌ی شاعر، سیر دگرگونی و چرخش جهان‌نگری شاعر به خوبی دریافت شود. هم‌چنین رویکرد شاعر در سروده‌های عاشقانه، سیر تحول آن و سطح رمانتیسیم در اشعار و در نگاه هستی‌شناختی راهکارهای شاعر در جهت نگاه پذیرا در هستی و هم‌چنین طنز نهفته در لایه‌های شعر بررسی گردد. از آنجا که درک رویکردهای جدید بدون مرور و توصیف دوره‌ای اشعار غیر ممکن است، لذا برای نشان دادن تغییر تدریجی بینش شاعر، با مرور و توصیف زمانی، برخی از مولفه‌های شعری اول و دوم در دهه‌های ۵۰ و ۶۰ دفتر به دفتر مورد بررسی قرار خواهد گرفت، سپس در دوره سوم، یعنی از دهه هفتاد تا به اکنون به جهت رویکردهای مشخص و عدم تکرار مبحث، ابتدا دفترهای شعری را به صورت کلی معرفی نموده و در نهایت به بررسی موضوعی و تحلیلی ابعاد عاشقانگی، هستی‌شناختی و لایه‌های طنز آمیز خواهیم پرداخت.

۱-۲) پرسش های تحقیق

۱- ذهنیت عاشقانه و جهان نگری عاطفی و غنایی، چه جایگاهی در شعر شاعر دارد و در دوره های متفاوت به چه صورت نمایان است؟

۲- در شعر شاعر به خصوص در عاشقانه ها کدام رگه هایی از اصول رمانتیسم دیده می شود؟

۳- اندیشه های فلسفی و هستی شناسی در دوره های شعری شاعر چگونه است؟ در تمام مجموعه ها، تاملات فلسفی به چه نوعی در متن آشکار می شود؟

۴- شاعر در شعرهای کوتاه اخیر که تاملات هستی شناسی و نگاه فلسفی خود را ارائه می دهد تا چه میزان توانسته است با توجه به فشردگی اشعار آن را با تخیل و عاطفه ی شعری همراه کند و در واقع ساختار شعر را حفظ کند و مفاهیم را انتقال دهد؟

۵- شکل گیری نگاه طنزآمیز در لایه های شعر شاعر از چه دوره ای و در چه مجموعه هایی قابل بررسی است و به چه صورت متن را متأثر نموده است؟

۶- با توجه به دگرگونی اندیشه شاعر و فاصله گرفتن از نگاه تلخ و جدی و ورود بیشتر مضامین عاشقانه و شکل گیری نگاه فلسفی جدید، چگونه می توان درباره مضامین و درون مایه های شعری و استفاده از کلید واژه ها در دوره های مختلف به تفاوت ها و شباهت هایی دست یافت. آیا رگه هایی از تفکرات گذشته ی شاعر در مجموعه های جدید دیده می شود؟

۱-۳) فرضیه های تحقیق

۱- شاید بتوان گفت ذهنیت عاشقانه، لحن عاطفی غنایی در تمام اشعار شاعر دیده می شود. اساسا لحن عاطفی از شاخصه های شعر شمس لنگرودی است. در اولین دفتر «رفتار تشنگی» تغزل همگام با نگاه سیاسی و اجتماعی شاعر شکل می گیرد، اما عنصر غالب در دفتر نیست. در دفترهای بعدی لحن عاطفی و غنایی بیشتر با نگاه اجتماعی و سیاسی همراه است. تنها دفتری که در دوره دوم، عاشقانه ها در آن دوباره برجسته می شود، «دفتر جشن ناپیدا» است که با انتشار دفتر «نت هایی برای بلبل چوبی»، «پنجاه و سه ترانه عاشقانه»، «ملاح خیابان ها»، «رسم کردن دست های تو»، «و عجیب که شمس ام می خوانند»، «تعادل روز بر انگستان» ذهنیت عاشقانه ی شعر، گسترده تر می شود. عاشقانه ها فردیت بیشتری می یابند و نیز ملموس تر و به زندگی روزمره نزدیک تر می شوند.

۲- به نظر می‌رسد در مجموعه‌های شعری شاعر به خصوص عاشقانه‌ها وجوه مختلف رمانس به صورت فردی و اجتماعی دیده می‌شود، اما رمانسِ مدرن و بدور از هرگونه احساسات سطحی و نازل که سرشار از عاطفه‌ی انسانی و با پشتوانه‌ی اندیشه و ابعاد هستی‌شناختی تازه و با فضای فعال و پویای طنز و نگاه سوررئال همراه است.

۳- شاید بتوان گفت تاملات فلسفی و هستی‌شناسی در تمام اشعار شاعر آشکار است، اما این تاملات در دوره‌های اولیه بیشتر سیاسی است و برگرفته از فلسفه سیاسی و اجتماعی خاصی است. با تغییر نگاه شاعر، هستی‌شناسی جدیدی وارد اشعار می‌شود که با دفتر «نت‌هایی برای بلبل چوبی» آغاز و در دفترهای «ملاح خیابان‌ها»، «لب خوانی‌های قزل آلالی من»، «می‌میرم به جرم آنکه هنوز زنده‌ام» «شب نقاب عمومی است» بیشتر می‌شود. در واقع هستی‌شناسی این دوره در کنار اندیشه‌های وجودی با نگاه اشرافی و عرفانی و نیز با تفکرات خیامی و لایه‌های عمیق طنز همراه می‌شود.

۴- به نظر می‌رسد شاعر در ارائه‌ی اندیشه‌های فلسفی در قالب شعر کوتاه، به دلیل حفظ تخیل شاعرانه موفق بوده و بسیاری از اندیشه‌های هستی‌شناسی با لحن عاطفی و غنایی همراه است که هم مفهوم را انتقال می‌دهد و هم تاثیر گذاریش را حفظ می‌کند.

۵- شاید نگاه طنز آمیز در دوره‌های اولیه‌ی اشعار به ندرت دیده شود، اما در دهه هشتاد به خصوص در دفتر «باغبان جهنم» طنز اجتماعی و در دفتر «لب خوانی‌های قزل آلالی من» و دیگر دفترها، طنز درونی در لایه‌های شعر بیشتر می‌شود.

۶- به نظر می‌رسد بعضی از دغدغه‌های شاعر که درون مایه شعریش را تشکیل می‌دهند، در دوره‌های متفاوت مشترک‌اند و نیز بسیاری از مفاهیم جدید می‌باشند. اما با توجه به درک و تعریف جدید از زندگی، زاویه نگاهش در پرداخت شاعرانه به آن‌ها دچار تغییر بنیادین شده است. گاه می‌توان رگه‌هایی از نگاه گذشته‌ی شاعر را مشاهده نمود.

۴-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق

جهت نزدیک شدن به دنیای شعر شاعر، درک و ارتباط با آن و التذاذ بیشتر از دفترهای شعری جای آن دارد که رویکردهای جدید و دگرگونی نگاه و جهان بینی مورد بررسی قرار گیرد و تفاوت بنیادی نگرش در پرداخت دغدغه‌های شاعرانه آشکار گردد.

۵-۱) مروری بر تحقیقات انجام گرفته

کتابی که به صورت مشخص به بررسی اشعار شمس لنگرودی پرداخته، کتابی است که در سال ۱۳۹۲ توسط «فیض شریفی» در مجموعه «شعر زمان ما» منتشر شد. در این کتاب به زمینه‌های سیاسی و اجتماعی و ادبی مجموعه اشعار به صورت کلی پرداخته شده و